

УДК 378.147:37.011.3-051:373.3
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/27.203940>

Тетяна МОСКОВА,
orcid.org/0000-0002-6961-6159
старший викладач кафедри природничо-математичних дисциплін та логопедії
педагогічного факультету
Херсонського державного університету
(Херсон, Україна) Moskova@ksu.ks.ua

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ЗВО

Головним ресурсом будь-якої держави, одним з гарантів її безпеки є освіта. Фізичне та духовне здоров'я населення визначає рівень розвитку цивілізації держави та є індикатором сталого розвитку нації. Заклад вищої освіти на сучасному етапі розвитку суспільства має стати важливою ланкою з формування та зміцнення здоров'я студентів. Охорона здоров'я є одним з пріоритетних напрямів діяльності всього суспільства, оскільки здорові діти можуть належним чином сприймати навчальний матеріал і в майбутньому здатні займатися професійною діяльністю.

У зв'язку з погіршенням стану здоров'я студентів актуальним питанням стає процес підготовки майбутнього вчителя початкової школи до здоров'язбережувальної діяльності в закладі освіти. У статті проаналізовано різні підходи науковців до визначення поняття «здоров'язбережувальна компетентність» як невід'ємної складової частини професійної компетентності педагога. Охарактеризовано її структурні компоненти та представлено класифікацію здоров'язбережувальних технологій. Висвітлено шляхи формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи у процесі їх фахової підготовки у ЗВО.

Методом традиційного аналізу психолого-педагогічної літератури виділено основні аспекти, які досліджувалися вченими та спеціалістами в своїх працях з цієї проблематики. Викладачеві вищої школи необхідно створювати психологічний клімат на занятті, здійснювати супровід студента, створювати йому ситуацію успіху з метою підвищення переживання позитивних емоцій, мотивувати на ведення здорового способу життя.

У статті визначено та охарактеризовано застосування різноманітних видів здоров'язбережувальних технологій, які сприяють формуванню здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи, а також висвітлено результати опитування студентів щодо ефективності використання здоров'язбережувальних технологій на прикладі конкретного університету.

Ключові слова: здоров'я, здоров'язбереження, здоров'язбережувальна компетентність, здоров'язбережувальні технології, здоров'язбережувальне освітнє середовище.

Tatiana MOSCOVA,
orcid.org/0000-0002-6961-6159
Teacher at the Department of Natural and Mathematical Disciplines and Speech Therapy
of the Pedagogical Faculty
Kherson State University
(Kherson, Ukraine) Moskova@ksu.ks.ua

THE FORMATION OF HEALTH CARE COMPETENCE OF A FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER IN CONDITIONS OF INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION

Education is the main resource of any state, one of the guarantors of its security. The physical and spiritual health of the population determines the level of civilization of the state and is an indicator of the sustainable development of the nation. The institution of higher education in the contemporary development of society should become an important link in shaping and promoting of the health of students. Health care is one of the priority areas of society as healthy children are able to properly perceive educational material and in the future are able to engage in professional activities.

Due to the deterioration of students' health, the process of preparing a future teacher for health-saving activities at school becomes more relevant. The article analyzes different approaches of scientists to define the concept of "health saving competence" as an integral part of the professional competence of the teacher. Its structural components are characterized and a classification of health-saving technologies is presented. The ways of formation of health-saving competence of future elementary school teachers in the course of their professional preparation in institution of higher education are explained.

The method of traditional analysis of psychological and pedagogical literature identifies the main aspects that were studied by scientists and specialists in their work on this subject. The teacher of the high school needs to create a psychological climate in the classroom, to support the student, to create a success situation for him in order to increase the experience of positive emotions, to motivate him to lead a healthy lifestyle.

The article identifies and describes using of various types of health-saving technologies that contribute to the formation of health-care competencies of future elementary school teachers, as well as the results of a student survey on the effectiveness of using health-saving technologies at the example of a particular university.

Key words: health, health saving, health saving competence, health saving technologies, health education environment.

Постановка проблеми. Одним з головних завдань сучасної концепції розвитку вищої школи є формування у майбутніх спеціалістів професійних та фахових компетентностей, особистісних якостей та готовності до впровадження інноваційної діяльності, що своєю чергою має ефективно стимулювати пізнавальну активність студентів. Для досягнення освітньої та виховної мети закладів вищої освіти, підтримки мотивації студентів до активного учіння та майбутньої професійної діяльності важливо використовувати та впроваджувати в освітній процес вишу здоров'язбережувальні технології. Адже здоров'я людини має безпосередній вплив на її працездатність, навчальну та трудову діяльність.

Визначення характерологічних особливостей поняття «здоров'я» є актуальною проблемою сучасної медичної та біологічної наук, оскільки це поняття має безліч трактувань та особливостей, спричинене багатьма чинниками, вимагає для свого визначення комплексного підходу. Ми добре уявляємо собі, що «здоров'я – добре, а хвороба – погано». Сутність хвороби пояснюється набагато простіше, ніж поняття «здоров'я». У зв'язку з цим однозначного трактування «здоров'я» поки що не розроблено. У Статуті Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) наголошується, що «здоров'я – це не тільки відсутність хвороб або фізичних дефектів, а стан повного фізичного, психічного та соціального благополуччя. Вважається, що здоров'я – це нормальний стан організму, який характеризується оптимальною саморегуляцією, повною узгодженістю у функціонуванні всіх органів та систем, рівновагою поміж організмом та зовнішнім середовищем у разі відсутності хворобливих проявів» (Словник-довідник з екології, 2013: 97–97).

У нашій країні, яка дбає про своє майбутнє, велика увага приділяється проблемі збереження здоров'я її громадян, а насамперед молодого покоління. Турбота про здоров'я і потреби молодого покоління є одним з найважливіших завдань нашої країни і належить до найактуальніших проблем, розв'язання якої зумовлює майбутнє держави і подальше існування здорової нації.

Здоров'язбереження – це активність особистості, яка спрямована на покращення і збереження здоров'я, а також узгодженість і єдність усіх рівнів життєдіяльності людини (Смирнов, 2006: 9).

Аналіз досліджень. У психолого-педагогічній літературі проблему формування здорового способу життя засобами фізичної культури розглядали Л. Волкова, Г. Власюк, О. Дубогай, М. Зубалій, І. Петренко, Н. Хоменко; формування здорового способу життя молодших школярів у позакласній роботі досліджував С. Свириденко; питанням валеолого-педагогічних основ забезпечення здоров'я людини в системі освіти опікувалися Т. Бойченко, Г. Зайцев, М. Гончаренко, Л. Татарникова, С. Юрочкіна (Омельченко, 2008: 8).

Формуванню професійної компетентності майбутніх фахівців присвячені праці В. Бобрицької, О. Дубасенюк, Е. Зеєра, С. Кириленко, Г. Кривошеєва, Ю. Кулюткіна, В. Піщуліна, О. Прометун та ін. Поняття «здоров'язбережувальна компетентність» у наукових працях досліджували О. Антонова, І. Анохіна, Д. Воронін, Н. Тамарська, А. Маркова, Л. Мітіна та ін. Окремі аспекти формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи досліджували Т. Бойченко, Н. Поліщук, В. Успенська, Є. Шиян ін.

Однак проблема формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи й досі залишається не до кінця вивченою.

Метою статті є аналіз структури та змісту поняття «здоров'язбережувальна компетентність» та характеристика шляхів її формування у майбутніх учителів початкової школи в освітньому процесі ЗВО.

Виклад основного матеріалу. Головне місце у вирішенні цієї проблеми відводиться саме закладам освіти, насамперед вищої ланки. Здоров'язбережувальне навчання має формувати у студентів активну життєву позицію. Н. Чуктурова розглядає здоров'язбережувальне навчання як процес формування знань про закономірності становлення, розвитку, збереження здоров'я людини і як процес оволодіння вміннями збереження і вдосконалення особистого здоров'я, засвоєння знань про здоровий спосіб життя, методи і засоби проведення роботи з пропаганди здорового способу життя (Ахмадулін, 2013: 1).

У дослідженнях Ю. Танасійчук здоров'язбережувальна компетентність майбутнього педагога визначається як комплекс систематичних знань і уявлень про зміни в стані власного здоров'я і здоров'я оточуючих; вміння складати

програму збереження свого здоров'я і дієву програму (або план) збереження здоров'я учнів в умовах освітнього процесу; вміння створювати здоров'язберігаюче освітнє середовище; володіння способами організації діяльності щодо профілактики здоров'я і здоров'язбереження; володіння освітніми технологіями, що зберігають здоров'я учнів; дослідження ефективності освітнього процесу в питаннях здоров'язбереження, а також здатність організувати і реалізувати діяльність з профілактики та здоров'язбереження (Танасійчук).

Своєю чергою Г. Мішко здоров'язбережувальну компетентність педагога розуміє як внутрішні, потенційні, приховані психологічні новоутворення (знання, програма дій, уміння, система цінностей) щодо збереження та зміцнення свого професійного здоров'я та здоров'я учнів, гармонізації внутрішнього світу, які згодом проявляються в компетентності фахівця (Москалева, 2010: 7).

Є. Василевська провідними принципами здоров'язбережувальної діяльності майбутнього педагога визначає системність, комплексність, урахування вікових, статевих та індивідуальних особливостей учнів початкової школи, варіативність і гуманізм, діалектичну єдність навчання та здоров'я, раціональне поєднання розумового і фізичного навантаження (Василевська, 2011: 3).

На думку О. Ващенко (Ващенко, 2011: 3), «здоров'язбережувальна компетентність – це комплекс знань, умінь, ставлень та цінностей, які спрямовані на збереження й укріплення здоров'я свого та оточуючих, на уроках та в позаурочній діяльності».

Здоров'язбережувальну компетентність Н. Башавець розглядає як високий рівень майстерності виконання особистістю здоров'язбережувальної діяльності, що характеризується глибокими знаннями щодо збереження та зміцнення здоров'я, можливість вільного володіння здоров'язбережувальною діяльністю та відпо-

відними компетенціями. Вона супроводжується переконаністю у важливості організації власних здоров'язбережувальних дій (Башавець, 2013: 2).

Як підкреслюють О. Іонова та Ю. Лук'янова (Кузьміна, 2000: 6), педагог має планувати свою діяльність з урахуванням пріоритетів збереження та зміцнення здоров'я кожного з учасників освітнього процесу. Крім знання навчального матеріалу, вчитель мусить володіти психолого-педагогічними знаннями, вміннями та навичками, які дадуть йому змогу гнучко, з урахуванням індивідуальних особливостей учнів, обрати методичні прийоми, засоби навчання, оцінити ефективність педагогічної діяльності. Вчитель має також володіти вміннями створювати здоров'язбережувальне освітнє середовище; володіти засобами організації діяльності профілактики здоров'я та здоров'язбереження учнів; здоров'язбережувальними освітніми технологіями; має володіти уміннями дослідження освітнього середовища з питання здоров'язбереження, а також застосовувати та реалізовувати здоров'язбережувальні технології в освітньому процесі початкової школи (Югова).

Для ефективного формування здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи в освітньому процесі закладів вищої освіти використовуються різноманітні види здоров'язбережувальних технологій та створення здоров'язбережувального освітнього середовища.

У сучасній педагогічній науці є багато класифікацій здоров'язбережувальних технологій, але найбільш часто вживана класифікація Н. Смірнова (Сутність і роль здоров'язбереження, 2014) (див. рис. 1).

У педагогічній науці поняття «здоров'язбережувальні освітні технології» трактується як система форм, методів та засобів, що створює умови для збереження та зміцнення фізичного, духовного, емоційного та інтелектуального здоров'я студентів. Таким чином, досліджувані технології потрібні не тільки для підтримки фізичного здоров'я студентської молоді, але й становлять комплекс засобів збереження здоров'я у всіх його проявах.

Для того щоб дослідити рівень використання здоров'язбережувальних технологій в освітньому процесі вищої школи, було проведено опитування студентів 1 та 3 курсів педагогічного факультету Херсонського державного університету. У ході дослідження було визначено здоров'язбережувальні тех-

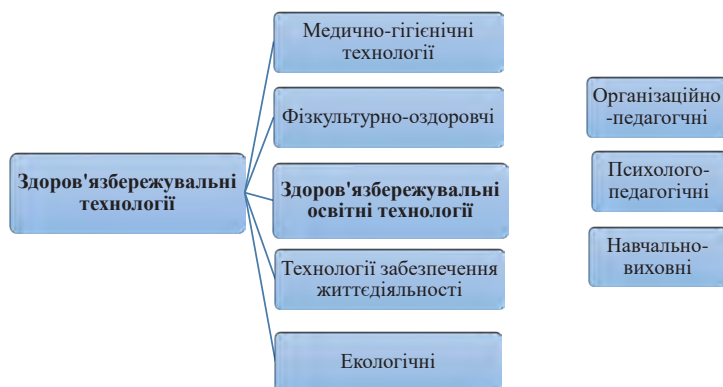

Рис. 1. Класифікація здоров'язбережувальних технологій

нології, які використовуються на факультеті, а потім проведено опитування студентів, для того щоб з'ясувати, наскільки ці технології є ефективними. Респондентам пропонувалося дати відповіді на запитання, якщо відповідь була відсутня, пояснювалося значення того чи іншого поняття.

Нами було визначено застосування таких видів здоров'язбережувальних технологій, які сприяють формуванню здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи:

1. *Медицино-гігієнічні технології* знаходять своє відображення в наявності здоров'язбережувального пункту при ХДУ. У ньому функціонує маніпуляційний, фізіотерапевтичний, стоматологічний кабінети, які регулярно надають медичну допомогу студентам; займаються питаннями розподілу студентів на групи фізичної культури – основну, підготовчу та спеціальну – за станом здоров'я.

2. *Психолого-педагогічні технології* забезпечують психологічний комфорт під час навчання. На факультеті студентам I курсу під час їхньої адаптації до освітнього процесу у закладі вищої освіти постійно надається психологічна допомога психологами та кураторами факультету. Приділяється багато уваги створенню комфортного психолого-емоційного клімату в академічних групах, встановленню позитивних стосунків між студентами і викладачами.

3. *Організаційно-педагогічні технології*. В організації навчання з питань формування здорового способу життя основним щодо формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи є навчальні курси «Основи валеології», «Основи медичних знань», «Анатомія, фізіологія і гігієна дітей та підлітків», «Психологія», «Методика навчання основ здоров'я», «Здоров'язбережувальна спрямованість освітнього процесу в початковій школі». Також безпосередній вплив на формування досліджуваної компетентності в студентів мають і навчальні курси «Фізичне виховання» та «Методика навчання фізичної культури в початковій школі», які сприяють формуванню знань студентів про зміцнення та збереження свого здоров'я та здоров'я своїх майбутніх учнів.

Реалізація завдання формування здоров'язбережувальної компетентності здійснюється також і під час практичної підготовки студентів, а саме через проведення виховних годин з молодшими школярами, тематикою яких є орієнтир на здоровий спосіб життя, руховий режим, попередження шкідливих звичок та уникнення і розв'язання конфліктних ситуацій у соціумі.

Підготовка студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» до уроків у початковій

школі під час виробничої практики вимагає врахування психолого-фізіологічних особливостей молодших школярів, раціонального планування навчального навантаження на дитину, вмілого поєднання фізкультхвилинок із розумовою діяльністю, зокрема:

– на уроках інформатики практикується використання фізкультхвилинок, релаксацій для зняття м'язового напруження та втоми очей;

– на уроках фізичної культури студенти впроваджують ідеї здорового способу життя. Різні види вправ зі спеціальними предметами (обручами, скакалками, м'ячами), ігри викликають бажання школярів до виконання систематичних фізичних рухів, сприяють залученню до занять фізичною культурою та спортом;

– на уроках з «Основ здоров'я» студенти формують та активізують в учнів уміння та навички для збереження здоров'я за освітнім принципом: знання → вміння → життєві навички. Уміння та навички формуються не лише засобами подачі інформативного матеріалу, але й розробляються правила поведінки, поради, пам'ятки. Щоб школярі краще засвоювали та сприймали матеріал, реалізуються інтерактивні методи навчання з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. На уроках застосовуються сюжетно-рольові ігри, різноманітні види навчальних ігор, психогімнастика, музикотерапія, кольорова терапія, розробляються та реалізуються системи вправ, спрямованих на зміцнення та підтримку фізичного здоров'я учнів.

Застосування творчого підходу до реалізації сучасних освітніх технологій, орієнтація на проблемне навчання, використання методів та прийомів розвиваючого навчання на уроках та заняттях, проведення рухливих ігор на перервах та на подвір'ї сприятимуть формуванню здоров'язбережувальної компетентності, мотивуватимуть учителів та учнів вести здоровий спосіб життя та дотримуватись правил безпечної поведінки.

4. *Фізкультурно-оздоровчі технології*. До цього виду технологій можна віднести варіативність занять з фізичної культури (у спортивній залі, на відкритому стадіоні, плавання в басейні університету, заняття на спортивних тренажерах), що своєю чергою сприяє розвитку фізичних якостей студентів, а також наявність в університеті декількох спортивних секцій за різними напрямками.

5. *Навчально-виховні технології* знаходять своє відображення в різноманітних акціях, які проводяться студентським парламентом, наприклад «Цукерка за цигарку».

Після визначення технологій, які впроваджуються на факультеті задля формування здоров'язбережувальної компетентності майбутнього фахівця початкової освіти, було проведено опитування студентів.

Перше питання дало змогу визначити культуру студентів і допомогло з'ясувати: чи розуміють студенти поняття «здоров'язбережувальні технології». На це питання з 80 респондентів 45 (56%) не дали чіткої відповіді, і тільки 35 (44%) студентів дали чітке визначення поняття. Студентам, які не дали відповіді на запитання, було роз'яснено це поняття для подальшого успішного опитування.

Друге питання, поставлене респондентам, дало змогу визначити, наскільки студенти помічають застосування здоров'язбережувальних технологій у стінах університету та безпосередньо на факультеті. Кожному студенту було запропоновано назвати конкретну здоров'язбережувальну технологію, яка, на їхню думку, реалізується в навчальному закладі. Серед опитаних студентів 12 (15%) не змогли назвати жодної технології, а 68 (85%) студентів назвали одну та більше технологій, які справді використовуються в освітньому процесі. Після отримання результатів щодо другого питання зі студентами ще раз було обговорено всі здоров'язбережувальні технології, які застосовуються в закладі вищої освіти.

Останнє питання дало змогу з'ясувати, чи досить такого обсягу здоров'язбережувальних технологій,

який застосовується у виші. Більшість студентів (57 студентів, що становить 71%) підкреслили, що обсяг таких технологій недостатній. Решту 23 (23%) студентів влаштовує обсяг здоров'язбережувальних технологій, який застосовується у виші.

На завершення опитування респондентам було запропоновано внести свої пропозиції щодо впровадження додаткових здоров'язбережувальних технологій на факультеті та в університеті. Студенти висловили пропозиції щодо підвищення різновидів занять з фізичної культури.

Висновки. Підсумовуючи сказане вище, можемо констатувати, що питання формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи є одним з пріоритетних у системі професійної підготовки майбутнього спеціаліста. Кожен майбутній учитель має усвідомлювати особистісну відповідальність за створення умов, які дають змогу не нашкодити фізичному, психічному, емоційному благополуччю через реалізацію методів, засобів, форм та прийомів навчання відповідно до фізіологічних, індивідуальних та психологічних принципів збереження та зміцнення здоров'я, виховання високої культури здоров'я в усіх учасників освітнього процесу.

Перспектива подальшого дослідження спрямована на вивчення шляхів формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи засобами інтерактивних технологій в умовах закладу вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ахмадуллин У. З., Чуктурова Н. И. К проблеме валеологической компетентности учителя. *Вестник ВЭГУ*, 2013. № 3(65). С. 75–79.
2. Башавець Н. А. Здоров'язбережувальна компетентність майбутнього фахівця як основа його культури. *Наука і освіта*, 2013. № 1. С. 120–121.
3. Василевская Е. А. Профессиональное здоровье педагога как фактор совершенствования здоровьесберегающей образовательной среды. *Вектор науки ТГУ*. № 1(15), 2011. С. 375–378.
4. Ващенко О. М. Фізкультурно-оздоровчі заходи в режимі навчального дня молодшого школяра : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2012. 192 с.
5. Здоров'я. Словник-довідник з екології : навчально-методичний посібник. Херсон: ПП Вишемирський В. С., 2013. С. 96–97. URL:<http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/1563/1/СЛОВНИК-ДОВІДНИК.pdf> (дата звернення: 20.01.2020).
6. Кузьміна Н. В. Здібності, обдарованість, талант учителя. Педагогічна творчість і майстерність : хрестоматія. / укл. Н. В. Гузій. Київ : ІЗМН, 2000. С. 3.
7. Москалева А. С. Модель процесса формирования готовности к здоровьесберегающей деятельности у будущих социальных педагогов. *«Научные исследования в образовании»*: Приложение к журналу *«Профессиональное образование. Столица»*. № 4, 2010. С. 43–49.
8. Омельченко О. В. Особливості професійно-педагогічної діяльності вчителя початкових класів з організації здоров'язберігаючого навчально-виховного процесу : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спеціальність 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Харків, 2008. 20 с.
9. Смирнов Н. К. Здоровьесберегающие образовательные технологии и психология здоровья в школе. Москва : АРКТИ, 2006. 320 с.
10. Сущность и роль здоровьесбережения и медико-социальные проблемы физиологического старения населения. URL: <https://www.scienceforum.ru/2014/583/1353> (дата звернення: 04.02.2020)

11. Танасійчук Ю. М. Сутність категорії «здоров'язберігаюча компетентність» в умовах педагогічного процесу ВНЗ. URL: <http://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/7197/1/SUTNIST%20KATEHORII%20%20C2%ABZDOROV%E2%80%99IaZBERIHAIuChA%20KOMPETENTNIST%20%20BB%20V%20UMOVAKh%20PEDAHONICHNOHO%20PROTsESU%20VNZ.PDF> (дата звернення: 31.01.2020).

12. Югова Е. А. Анализ структуры и содержания здоровьесберегающей компетенции студентов педагогического вуза. URL: http://www.rsvpu.ru/filedirectory/3468/yugova_analiz_struktur.pdf (дата звернення: 24.01.2020).

REFERENCES

1. Akhmadullin, U. Z., Chukturova N. I. K probleme valeologicheskoy kompetentnosti uchitelya [To the problem of teacher's valueological competence]. *Vesnik VE'GU*, 2013. No 3(65). S. 75–79 [in Russian].

2. Bashavec', N. A. Zdorov'yazberezhuval'na kompetentni'st' majbutn'ogo fakhi'vczya yak osnova jogo kul'turi [The health-saving competence of a future specialist as the basis of his culture]. *Nauka i osvita*, 2013. Nr 1. S. 120–121 [in Ukrainian].

3. Vasilevskaya, E. A. Professional'noe zdorov'e pedagoga kak faktor sovershenstvovaniya zdorov'esberegayushhej obrazovatel'noj sredy' [Professional health of a teacher as a factor in improving a health-saving educational environment]. *Vektor nauki TGU*. No 1(15), 2011. S. 375–378 [in Russian].

4. Vashhenko, O. M. Fi'zkul'turno-ozdorovchi' zakhodi v rezhimi' navchal'nogo dnya molodshogo shkolyara: navch.-metod. posi'b [Physical and health activities in the mode of the school day of the younger student: educational method. tool]. *Kam'yanecz'-Podi'l's'kij: Abetka*, 2012. 192 s. [in Ukrainian].

5. Zdorov'ya. Slovník-dov'ednik z ekologi'yi: navch.-metod. posi'b. [Health. Vocabulary-guide to ecology: a teaching method. tool] Kherson: PP Vishemir's'kij V. S., 2013. S. 96–97. Retrieved from: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/1563/1/СЛОВНИК–ДОВІДНИК.pdf> (data zvernennia: 20.01.2020). [in Ukrainian].

6. Kuz'mi'na, N. V. Zdi'bnosti', obdarovani'st', talant uchitelya. Pedagogi'chna tvorchi'st' i majsterni'st': khrestomati'ya [Abilities, giftedness, talent of the teacher. Pedagogical Creativity and Skill: Readers]. / ukl. N. V. Guzi'j]. Kyiv : I'ZMN, 2000. S. 3 97 [in Ukrainian].

7. Moskaleva, A. S. Model' proczessa formirovaniya gotovnosti k zdorov'esberegayushhej deyatel'nosti u budushhikh soczial'ny'kh pedagogov [The model of the process of formation of readiness for health-saving activities among future social educators]. “Nauchny'e issledovaniya v obrazovanii”: Prilozhenie k zhurnalu “Professional'noe obrazovanie. Stolicza”. Nr 4, 2010. S. 43–49 [in Russian].

8. Omel'chenko, O. V. Osoblivosti' profesi'jno-pedagogi'chnoyi di'yal'nosti' vchitelya pochatkovikh klasi'v z organi'zacii'yi zdorov'yazberi'gayuchogo navchal'no-vikhovnogo proczesa [Peculiarities of professional and pedagogical activity of elementary school teachers on organization of health-saving educational process]: Avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk : speczi'al'ni'st' 13.00.04 “Teori'ya i metodika profesi'jnoyi osviti”. Kharkiv, 2008. 20 s. [in Ukrainian].

9. Cmironov, N. K. Zdorov'esberegayushhie obrazovatel'ny'e tekhnologii i psikhologiya zdorov'ya v shkole [Health-saving educational technology and health psychology at school]. Moskva: ARKTI, 2006. 320 s. [in Russian].

10. Sushhnost' i rol' zdorov'esberezeniya i mediko-soczial'ny'e problemy' fiziologicheskogo stareniya naseleniya [The essence and role of health care and medical and social problems of physiological aging of the population]. Retrieved from: <https://www.scienceforum.ru/2014/583/1353> (data zvernennia: 04.02.2020) [in Russian].

11. Tanasi'jchuk, Yu. M. Sutni'st' kategori'yi “zdorov'yazberi'gayucha kompetentni'st'” v umovakh pedagogi'chnogo proczesu VNZ [The essence of the category “health-saving competence” in the context of the educational process of universities]. Retrieved from: <http://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/7197/1/SUTNIST%20KATEHORII%20%20C2%ABZDOROV%E2%80%99IaZBERIHAIuChA%20KOMPETENTNIST%20%20BB%20V%20UMOVAKh%20PEDAHONICHNOHO%20PROTsESU%20VNZ.PDF> (data zvernennia: 31.01.2020) [in Ukrainian].

12. Yugova, E. A. Analiz struktury' i soderzhaniya zdorov'esberegayushhej kompetenczii studentov pedagogicheskogo vuza. Retrieved from: http://www.rsvpu.ru/filedirectory/3468/yugova_analiz_struktur.pdf (data zvernennia: 24.01.2020) [in Russian].